

ВОЛИНСЬКО-ПОЛІСЬКІ АНТРОПОНІМИ З ТВІРНОЮ ОСНОВОЮ *ВАСИЛЬ*

У статті проаналізовані волинсько-поліські антропоніми з твірною основою *Василь* та встановлено способи деривації.

Ключові слова: антропоніми, власні імена, прізвища, прізвиська, способи словотвору.

Nesterchuk O. Volyn-Pollyssian anthroponym from generating Vassily

This article the Volyn-Poleskiye anthroponomy basis of generators with Basil, Jack, and the ways of their word-building were established.

Key words: anthroponomy, their names, last names, nicknames, ways of word-building.

Власне особове ім'я *Василь* грецького походження: *basileus* 'цар' [2, 45], *Basileios* 'царський, царствений' [5, 60]. Це ім'я стало основою для творення інших антропонімів – неофіційних варіантів імен, прізвищ та прізвиськ.

Мета нашого дослідження – виявити антропоніми з твірною основою *Василь* на території Волинського Полісся та проаналізувати способи їхнього творення. Аналіз проводимо на власному матеріалі, зібраному експедиційним методом у понад 50 населених пунктах з території Волинської області.

Чоловічі варіанти імені

Офіційна форма імені *Василь* на сучасному етапі має найпоширеніший варіант *Вася*; у мовленні жителів Волинського Полісся збережена і давня церковна форма *Василій*.

У говірковому мовленні це ім'я побутує в багатьох неофіційних варіантах, зокрема зі зменшено-пестливими (11 варіантів імені) та зі збільшено-згрубілими (5 варіантів) відтінками у значенні, для творення яких використано 14 суфіксів прямої суфіксації:

-ак-а: *Васил'ака* (Красноволя Мн, Воєгоща, Полиці К-К, Кримне Ст);

-ен'к-о: *Васілен'ко* (Духче, Тристеня Рж, Вільхівка Гр, Годомичі Мн, Гірники Рт);

-ечк-о: *Васілечко* (Ратнів Лц, Духче Рж, Лобачівка Гр, Клубочин Квр, Луків Гр, Синове Ст);

-ечок: *Васілечок* (Троянівка Мн);

-ик: *Васі́лик* (Буяни, Торчин Лц В, Береськ, Тристенъ Рж, Диковини Гр, Почапи Рт) та ін. || *Васе́лик* (Липно Квр, Сошичне К-К, Бережці Лбм);

-ин-а: *Василі́на* (належить чоловікові) (Угриничі Лбш);

-иск-о: *Василі́ско* (Світязь Шц);

-ишч-е: *Василі́шче* (Гірники Рт, Підбороччя К-К, Головне Лбм, Угриничі Лбш);

-к-о: *Васі́л'ко* (Ратнів Лц, Береськ, Ворончин, Городині Рж, Вільхівка, Диковини, Охлопів Гр, Гайове, Пальче Квр, Калинівка, Колки, Красноволя Мн, Затурці, Привітне Лк, Ласків В-В, Великий Обзир, Воєгоща К-К, Бихів, Хоцунь Лбш, Кримне Ст та ін.) || *Васе́л'ко* (Милятин, Нова Лішня Ів, Бережці Лбм, Смолярі Ст);

-ок: *Васил'о́к* (Ощів Гр, Заріччя Квл, Старий Загорів, Холопичі Лк, Гірники Рт, Воєгоща, Полиці К-К, Луків Тр, Машів Лбм, Угриничі, Хоцунь Лбш та ін.);

-ун: *Васил'у́н* (Бужанка, Літогоща Ів);

-ун'-а: *Васил'у́н'а* (Гірники Рт) || -ун'-о: *Васил'у́н'о* (Луків Тр, Машів Лбш);

-ц'-о: *Васі́л'ц'о* (Торчин, Чаруків Лц, Ощів Гр, Синове Ст);

-чик: *Васі́л'чик* (Ратнів, Торчин Лц, Береськ, Городині, Духче Рж, Вільхівка, Ощів Гр, Гайове, Журавичі, Завітне Квр, Заріччя Квл, Великий Обзир, Підбороччя К-К, Гірники Рт, Луків, Пересіка Тр, Бихів Лбш). Порівняйте дериват, записаний від представників старшого покоління, –*Васил'а́нтус* (Нова Вижва Ст).

Найпоширеніший варіант *Вася*, очевидно, запозичений з російської мови, від якого утворено багато дериватів теж суфіксальним способом. Зазначимо, що для творення розмовних варіантів цього імені від усічених основ викристано 24 суфікси, що значно більше, ніж при прямій суфіксації (14):

-ак-а: *Вас'а́ка* (Промінь, Торчин Лц);

-ан: *Вас'а́н* (Кустичі Тр);

-ан'-а: *Вас'а́н'а* (Колки Мн);

-ек-а: *Вас'е́ка* (Гірники Рт);

-ен'к-а: *Васен'ка* (Затурці Лк);

-ис'к-о: *Васі́с'ко* (Воєгоща К-К);

-ишч-е: *Васі́шче* (Почапи Рт);

-к-а: *Vác'ka* (Ратнів Лц, Ворончин Рж, Брани, Вільхівка Гр, Гайове Квр, Старий Мосир Квл, Гораймівка, Троянівка Мн, Привітне Лк, Литовеж, Нова Лішня Ів, Сошичне К-К, Ласків В-В, Луків Тр, Проходи, Столинські Смоляри, Угриничі Лбм, Хоцунь Лбш, Кримне, Смідин, Смоляри Ст та ін.);

-к-о: *Vác'ko* (Вікторяни Лц, Лобачівка Гр, Підбороччя К-К, Тур Рт) || *Vac'kó* (Баїв, Ратнів Лц, Береськ, Городині Рж, Диковини Гр, Гайове Квр, Калинівка, Колки Мн, Привітне, Старий Загорів Лк, Ласків В-В, Бережці, Головне Лбм та ін.);

-н-о: *Vac'nó* (Торчин Лц);

-ок: *Vac'ók* (Буяни, Вікторяни, Воютин Лц, Городині Рж, Диковини Гр, Пальче Квр, Тойкут Квл, Затурці, Привітне Лк, Воєгоща К-К, Бихів, Проходи Лбш та ін.);

-ох-а: *Vac'óxa* (Буяни, Торчин Лц, Угриничі Лбш);

-очк-а: *Vác'очка* (Гішин Квл);

-т-а: *Vác'ta* (Гораймівка Мн);

-ук: *Vac'úk* (Торчин Лц);

-ул'-а: *Vac'úl'a* (Холопичі Лк, Луків Тр, Кримне Ст);

-ун: *Vac'ún* (Пальче Квр, Красноволя Мн, Милятин Ів, Луків Тр, Сошичне К-К, Кримне Ст);

-ун'-а: *Vac'ún'a* (Буяни, Воютин Лц, Ворончин, Тихотин Рж, Вільхівка, Диковини, Лобачівка, Ощів Гр, Годомичі, Троянівка Мн, Холопичі Лк, Кустичі, Луків, Пересіка Тр, Бережці Лбм, Бихів Лбш);

-ун'-о: *Vac'ún'o* (Буяни Лц, Духче Рж, Диковини, Ощів Гр, Завітне Квр, Калинівка, Колки Мн, Луків Тр, Машів, Хоцунь Лбш) || *Vac'ún'у* (Милятин Ів);

-ур-а: *Vac'úra* (Липне, Пальче Квр, Привітне, Холопичі Лк, Сошичне К-К);

-ут-а: *Vac'úta* (Торчин Лц, Гішин Квл, Луків Тр, Гороховище Лбм, Бихів Лбш);

-ух-а: *Vac'úxa* (Вільхівка Гр, Почапи Рт);

-уш-а: *Vac'úsha* (Тур Рт, Бережці Лбм, Луків Тр);

-ц'-о: *Vác'ц'o* (Довгів Гр В).

Від інших твірних основ зафіксовані варіанти імен з такими суфіксами:

-к-а: *Vac'ún'ka* < Васюня (Тихотин Рж); *Vac'úшка* < Васюша (Буяни Лц, Синове Ст); -ник: *Vac'úrник* < Васюра (Липне Квр); -чик: *Vac'únчик* (Милятин Ів, Сошично К-К).

Крім цього, виявлені ще такі варіанти цього імені: *Ва́ка* (Вікторяни Лц), *Вах* || *Ва́ха* (Дерно Квр), *Ва́хир* (Тур Рт); *Вац* (Липне Квр), *Ва́цко* (Липне Квр), *Ва́цик* (Бережці Лбм). Очевидно, фонетичним творенням виникли варіанти *Васе́л'*, *Васе́лко*, *Васе́лик*; за допомогою редуплікації утворений варіант *Вась-Вась*, а з російської мови запозичені *Ва́с'ік*, *Ва́с'ічок*, *Ва́с'ічка*.

Усього у «Словнику варіантів власних імен північно-західної України» зафіксовано 65 словотвірних варіантів імені Василь [3, 27-30], а нами ще виявлені варіанти *Василі́ско*, *Вас'а́ка*, *Ва́с'та*, *Вас'у́та*, що відсутні у згаданій лексикографічній праці.

У художній літературі, за словником-довідником «Власні імена людей» [2, 45], уживані всього 16 варіантів імені *Василь*, тобто 29 волинсько-поліських варіантів у літературній мові ще не були використані.

У «Словнику українських імен» І. І. Трійняка зібрані варіанти з території усієї України – подано 240 словотвірних, фонетичних та акцентних варіантів імені *Василь* [5, 60-62], однак серед такої кількості не знаходимо 10 волинсько-поліських імен: *Вас'е́ка*, *Васил'а́нтус*, *Василі́ско*, *Васі́с'ко*, *Ва́сишче*, *Вас'но́*, *Ва́с'та*, *Вас'у́н'а*, *Вас'у́шка*, *Ва́сц'о*.

Жіночі варіанти імені

Від чоловічого імені *Василь* утворений жіночий відповідник *Василина* [2, 124]. На Волинському Поліссі часто вживаний варіант усіченого імені *Вася* та суфіксально-усічений варіант – *Ва́ська*.

Від повного імені виявлено тільки три варіанти (пряма суфіксація): *Василі́нка* (Полонка, Торчин Лц, Охлопів Гр, Прилуцьке Квр, Костюхнівка Мн, Згорани Лбм, Машів Лбм, Підманево, Світязь Шц) || *Васил'і́нка* (Бужанка Ів), *Василі́ночка* (Журавичі Квр), *Василі́нонька* (Журавичі Квр, Брани Гр).

Оскільки це ім'я чотирискладове, то воно зазнає усічення (апокопи) з подальшою суфіксацією: -к-а: *Ва́с'ка* (Топільно Рж, Терешківці Гр, Городище, Прилуцьке Квр, Колодниця Квл, Костюхнівка Мн, Бужанка, Литовеж Ів, Підцир'я К-К, Забужжя, Мшанець Лбм, Залісся, Світязь Шц); -он'к-а: *Ва́с'он'ка* (Костюхнівка Мн).

Порівняйте суфіксальні утворення від варіанту *Василя*:

-ік-а: *Васил'іка* (Пульмо Шц);

-к-а: *Васіл'ка* (Торчин Лц),

-с-а: *Васил'іса* (Липно Квр);

-х-а: *Василіха* (Хоцунь Лбш).

Отже, у жіночих варіантах використано 5 суфіксів зі зменшено-пестливим відтінком, а варіант *Васька* у сучасних говірках найчастіше має нейтральне значення. У порівнянні із чоловічими варіантами репертуар “жіночих” суфіксів значно менший (5 проти 21).

У «Словнику варіантів імен північно-західної України» зафіксовано 24 варіанти від жіночого імені [3, 206-207], серед яких не виявлено дериватів *Васил'іка, Василіха*.

У художній літературі, за словником-довідником «Власні імена людей», ужито 7 варіантів [2, 124], серед яких немає таких волинсько-поліських дериватів: *Васил'іка, Васил'іса, Василіха*.

У «Словнику українських імен» І. І. Трійняка подано 52 словотвірних, фонетичних та акцентних варіантів від *Василина, Василя, Вася* [5, 59], серед яких не знаходимо 2 волинсько-поліських варіанти – *Васил'іка* і *Василіха*.

Відсутність деяких варіантів свідчить про те, що всіх дериватів, уживаних у якомусь говорі, зафіксувати просто неможливо, навіть коли проводити фіксації за принципом “село в село”, бо ж все одно тоді точнішими були б фіксації за принципом “хата в хату”, оскільки, крім загальноновживаних форм, є індивідуальні, що належать одній особі, або внутрішньородинні імена, які невідомі іншим членам сільського колективу.

Прізвища

За картотекою Західнополіського ономастико-діалектологічного центру (Волинський національний університет ім. Лесі Українки, м. Луцьк), на Волинському Поліссі зафіксовано багато прізвищ, утворені від твірних основ *Василь, Васьк-, Вас-*.

Утворення з твірною основою *Василь*:

-евич: *Василевич* (Рожище);

-енк-о: *Василénко* (Заброди Рт, Ківерці, Любомль);

-ик: *Васілик* (Заброди Рт, Шацьк);

-ук: *Васил'ук* (Романів, Торчин Лц, Копачівка Рж, Липляни Квр, Вербка, Кричевичі Квл, Бережниця Мн, Бужанка, Жашковичі Ів, Карпилівка, Підцир'я К-К, Римаричі Лбм, Залаззя, Лобна Лбш, Луків Тр, Нова Вижва, Поліське Ст, Ростань Шц);

-чук: *Васил'чук* (Смолигів Лц, Борохів, Кульчин Квр, Колодії, Костюхнівка Мн).

Утворення з твірною основою *Васьк-*:

-евич: *Вас'кевич* (Велицьк Квл, Біличі Ів);

-овець': *Васковéць'* (Романів Лц, Підсинівка Ст).

Утворення з твірною основою *Вас-*:

-евич: *Васéвич* (Доросині Рж);

-ейк-о: *Васéйко* (Сильно Квр, Підгородне, Хворостів Лбм, Любомль);

-ен'к-о: *Васéн'ко* (Гороховище, Столенські Смоляри Лбм, Любомль) || *Васéнко* (Хмелівка В-В, Шацьк);

-ечк-о: *Васéчко* (Любомль);

-к-о: *Вас'кó* (Веселе, Шепель Лц, Окорськ Лк);

-ук: *Вас'ук* (Копилля Мн);

-ур-а: *Вас'ура* (Смолигів, Торчин Лц, Козлів Лк);

-ут-а: *Вас'ута* (Липини Квр, Діброва Квл, Затурці Лк).

Від інших твірних основ зафіксовані прізвища з такими суфіксами:

-енк-о: *Васіл'ченко* (Рожище); -ик: *Ва́цик* < Вац (Бережниця, Градиськ, Нова Руда Мн В); -ин: *Ва́цин* (Гірка Полонка Лц); -ів: *Васил'к'ів* (Володимир-Волинський) || -ов: *Васил'кóв* (Ветли Лбш) < Василько; -ник: *Вас'ухник* < Васюха (Погулянка, Ситниця, Старосілля Мн, Марковичі Лк); -с'к-ий: *Васил'к'івс'кий* < Васильків (Новостав Лц, Ківерці); *Василéвс'кий* < Василів (Михайлівка Лк, Хобултово В-В); *Вас'утинс'кий* < Васютин (Городилець Гр); -ук: *Васе́чук* < *Васейко* (Плоске Шц).

Для творення прізвищ від основи *Василь* використано 5 суфіксів (-евич, -енк-о, -ик, -ук, -чук), 2 суфікси від основи *Васьк-* (-евич, -овець), 8 суфіксів від основи *Вас-* (-евич, -ейк-о, -ен'к-о, -ечк-о, -к-о, -ук, -ур-а, -ут-а) та 7 від інших основ (-енк-о, -ик, -ин, -ів || -ов, -ник, -ськ-ий, -ук).

Найпродуктивнішими суфіксами виявилися -евич, -енк-о -ук та -ськ-ий.

У «Словнику сучасних українських прізвищ» [1, 130–134] зафіксовано 68 прізвищ, серед яких не знаходимо прямих відповідників до таких волинсько-поліських дериватів: *Вас'кевич*, *Вас'ковець*, *Вас'ура*, *Вáцин*, *Вас'ухник*, *Васеїчук*.

Прізвиська

У тритомному «Словнику прізвиस्क північно-західної України» [4] уміщено 71 прізвисько від імені *Василь* та його варіантів (до більшості з них подано і мотивацію – це деривати від батькового чи матиного імені або діда, а також утворення від прізвищ). Така кількість неофіційних найменувань свідчить про популярність цього імені у волинсько-поліських говірках.

Переважають деривати від твірної основи *Вас-*: *Вáсер* (Лище Лц), *Вáс'ечко* (Лище Лц), *Вáсинко* (Суходоли В-В), *Васіґа* (Нуйно К-К), *Васийáниха* (Купичів Тр); *Вас'їжиха* (Гута Рт), *Вас'ійóнчик* (Навіз Рж), *Вас'іс'* 'чоловік так в дитинстві називав себе' (Галина Воля Ст), *Вáс'ка* (Боровичі Мн), *Васóл'*, *Вáстель* (Чорниж Мн), *Вас'ун'ічка* (Старий Чорторийськ Мн), *Вас'ун'о* (Горішне Гр), *Вас'ун'чиха* 'дружина Васюня' (Коршів Лц), *Вас'ура*, *Вас'урник* (Липно Квр), *Вас'ута* (Топільно Рж), *Вас'áка* (Підгірне Рж), *Вас'óл* 'так підписував зошити в першому класі' (Комарово Рт), *Вáс'очка* 'від імені матері' (Вишнів Лбш), *Ватéл'а* 'так вимовляв своє ім'я' (Одеради Квр), *Ватéл'о* 'так себе називав' (Бужанка Ів); пор. *Вáс'а* 'прізвисько дівчини, утворене від імені батька Василя' (Берестяни Квр).

Приклади редуплікації: *Вáс'а-Вáс'а* < 'Василь Васильович' (Торчин Лц); *Вас'-Вас'* < 'Василь Васильович' (Колки Мн).

Синтаксичне словотворення: *Вáс'а Ге* 'житель Василь, що повторював часто *ге*' (Вічині Рж); *Вáс'а На* 'часто повторював слово *на* 'взьми'' (Заболотці Ів); *Вáс'ік Пóшта* 'Василь, який колись працював на пошті' (Корсині Рж), *Вáс'а Кучер'áвиї* 'Василь з кучерявим волоссям' (Топільно Рж).

Деривати від твірної основи *Василь*: *Васéлик* < від власного імені Василь (Липно Квр); *Васéлик'ів* < від батькового імені Василь (Бужанка Ів), *Васéликова* < від прізвища Васéлик (Лище Лц), *Васі́лик* < 1) від імені діда (Переспа Рж); 2) від імені батька (Солов'ї Ст); 3) житель Василь (Черемошне Квл), *Василі́на* < 1) від

імені Василь (Добре К-К, Березовичі В-В); 2) від прізвища Василюк (Кульчин Квр), *Василіни* < подружжя з н.п. Шацьк, *Василінка* < від імені матері (Хотешів К-К); *Василіха* 1) ‘дружина Василя’ (Сільце Гр, Брунетівка Ст), 2) від імені батька (Черче К-К), *Васил’іса* ‘дружина Василя’ (Дубище Квр); *Васил’ук* < від дідового імені (Брониця К-К), *Васил’ун’* < від імені предка, *Васил’ух* < від імені бабусі (Волиця Лобачівська Мн), *Васил’ака* ‘від власного імені’ (Фаринки К-К, Городок Мн), *Васил’чиха* ‘дружина Василя’ (Любешів), *Василінка* 1) від імені матері (Хотешів К-К), 2) від імені батька (Коршів Лц), *Васил’ув* ‘син Василя’ (Липно Квр), *Васил’іц’киї* < від імені діда Василя (Забужжя Лбм), *Васил’еча* < від власного імені (Мокре Ст), *Васил’ака* ‘дуже високого росту Василь’ (Мельники Шц).

Інші способи творення: усічення із суфіксацією – *Васл’ік* ‘від прізвища Василюк’ (Кульчин Квр), основоскладання – *Васно́с* ‘Василь, який має великого носа’ (Берестяне Квр).

Отже, на Волинському Поліссі одне з улюблених імен українців Василь має 53 варіанти чоловічого імені та 9 варіантів жіночого імені, які, як і повне ім’я, стали базою для творення 23 прізвищ та 50 прізвиस्क.

Умовні скорочення назв районів та областей

В-В	Володимир-Волинський	Лк	Локачинський район
Гр	Горохівський район	Лц	Луцький район
Ів	Іваничівський район	Мн	Маневицький район
К-К	Камінь-Каширський район	Рж	Рожищенський район
Квл	Ковельський район	Рт	Ратнівський район
Квр	Ківерцівський район	Ст	Старовижівський район
Лбм	Любомльський район	Тр	Турійський район
Лбш	Любешівський район	Шц	Шацький район

Література

1. Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ: у 2-х т. / Юліян Редько / [за ред. Д. Гринчишин]. – Львів : Наук. товариство ім. Шевченка, 2007. – Т. 1 : А–М. – 720 [1] с.
2. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей : словник-довідник. / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська / [за ред. В. М. Русанівського]. – 2-е вид. виправ. і допов. – К. : Наукова думка, 1996. – 335 [1] с.
3. Словник варіантів власних імен північно-західної України. А-Я. / [упор. Г. Л. Аркушин]. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – 371 [1] с.
4. Словник прізвиस्क північно-західної України / [упор. Г. Л. Аркушин]. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. у-ту ім. Лесі Українки, 2009. – Т. І. – 409 [2] с.
5. Трійняк І. І. Словник українських імен / І. І. Трійняк / [за ред. І. М. Железняк] – К. : Довіра, 2005. – 508 [2] с.

Нестерчук Оксана Григорівна

Посада: старший лаборант Західнополіського ономастико-діалектологічного центру Волинського національного університету ім. Лесі Українки, аспірант-заочник 1-го року навчання (вул. Винниченка, 30-А, м. Луцьк).

Домашня адреса: м. Луцьк, пр. Молоді 8-А, кв. 410;

Тел. дом.: (0332) 71-41-79;

Тел. роб.: (0332) 24-44-57;

Моб.: 098-9376264.

e-mail: nester-oks@ukr.net

Тема доповіді: Волинсько-поліські антропоніми з твірною основою *Василь*.